

10 aastat Oma Keelt

Mati Erelt

Tartu ülikooli emeritprofessor

Mõte hakata välja andma laiemale lugejaskonnale mõeldud keeleajakirja liikus Emakeele Seltsis juba 1990. aastate alguses. Kuni 1980ndate lõpuni oli seda rolli mingil määral täitnud Kodumurre, mis oli küll eeskätt murdekogujatele suunatud perioodiline väljaanne, kuid sisaldas nii mõndagi üldharivat ja informatiivset, sealhulgas ainsa väljaandena jooksvat keelesündmuste kroonikat. Eelmise sajandi kahe viimase kümnendi vahetus oli Emakeele Seltsi kirjastustegevuse jaoks raske aeg. Peale Kodumurde ilmumise lõppemist katkes tervelt seitsmeks aastaks ka Emakeele Seltsi aastaraamatu väljaandmine. Alles 1990. aastate teisel poolel, kui riik hakkas haridusministeeriumi kaudu keeletegevust tõhusamalt finantseerima, kerkis populaartheaduslik keeleajakiri tõsisemalt päevakorra. Haridusministeerium oli ajakirja ilmutamisest samavõrd huvitatud kui Emakeele Selts – lisaks kirjastuskuludele võttis ministeerium enda kanda ka ajakirja saatmise Eesti koolidele.

Uue ajakirja nimeks sai siinkirjutaja ettepanekul Oma Keel. 2000. aasta kevadel moodustati toimetuskolleegium, kuhu kuulus esindajaid kõigist keeleasutustest ja haridusministeeriumist. Kolleegiumi tööd juhtis seltsi esimees (tollal Mati Erelt) ning ajakirja toimetama nõustusid Maire Raadik ja Hille Saluäär. Alates 2002. aasta sügisest jäi toimetamistöö vaid Maire Raadiku kanda, kes toimetab ajakirja 2006. aasta lõpuni. 2007–2008 oli toimetajaks Jaan Õispuu (lõpus küll koos Annika Hussari ja Reili Argusega) ning alates 2009. aastast toimetab ajakirja Reili Argus. Muutunud on ka toimetuskolleegiumi koosseis ning alates 2006. aastast juhib seda Emakeele Seltsi uus esimees Helle Metslang.

2000. aasta sügisel ilmus Oma Keele esimene number. Ajakirja väljaandjate soov on algusest peale olnud käsitleda eesti keelt võimalikult paljudest aspektidest. Tahtsime, et ajakiri ei oleks lihtsalt jätk Kodumurdele ega piirduks samas ka üksnes praktilise keelehooldega. Meie eesmärgiks oli väärtustada ja tundma õpetada emakeelt tema kujude paljususes, käsitleda nii eesti keele tänapäeva kui ka minevikku,

esitleda populaarsel viisil keele eri tahkude uurimise meetodeid ja keeleteaduse suundi, tutvustada eesti keele uurimise asutusi ja olulisemaid eesti keele uurijaid, anda ülevaade eesti keelt käsitlevatest raamatutest ning olulisematest keelesündmustest jne.

Ajakirja ilmub küll vaid kaks numbrit aastas, kuid kümne aasta jooksul ilmunu on päris paras kogus hindamaks, kuidas väljaandjad oma ülesandega hakkama on saanud.

Ajakiri koosneb põhiosast ja pealkirjastatud allosadest. Viimaste valik, nimetused ja suhe põhiosaga pole olnud alati ühesugune, kuid ega see olegi tingimata vajalik. Alustasime rubriikidega „Personalia”, „Keeleraamatud”, „Kroonika”, järk-järgult lisandusid püsivamate rubriikidena „Ülevaade”, „Intervjuu”, „Keelenõuanne”, „Emakeel koolis”. Võimaluse korral on ka numbri põhiosa olnud enam-vähem temaatiline, mõnikord mõne rubriigi arvel.

Ajakirjast saab keelehuviline lugeja sisuka ning lihtsas keeles kirjutatud ülevaate meil **aktuaalsetest keeleteaduse suundadest**. Suunaülevaadete sarja avab Haldur Öimu artikkel „Keeleuurimine ja keeleteooria läbi aegade” ajakirja avanumbris. Hiljem on omaette artikliten avaldatud ülevaadet tekstianalüüsist, sotsiolingvistikast, keelepragmatikast, kognitiivsest lingvistikast, feministlikust lingvistikast, keeletüpoloogiast, grammatiseerumisteooriast, loomulikust morfoloogiast, konstruktsioonigrammatikast, leksikograafiast ja leksikaalsest semantikast ning ka arvutilingvistikast ja kõnesünteesist. Kokku tuleb kena teoreetilise (või enam-vähem teoreetilise) keeleteaduse bukett. Mõistagi vajab see täiendamist. Uute ja aktuaalsete suundade kõrval võiks käsitleda neidki, mis tänapäeval enam kuigi populaarsed ei ole, kuid varem olid väga levinud, nagu näiteks generatiivne grammatika.

Suunakirjeldustega haakuvad registrite ja allkeelte ning nende **kirjeldusmeetodite ülevaadet ja rakendused**. Kirjutatud on suulisest eesti keelest, lastekeelest, hoidjakeelest, slängist, eesti viipekeelest, internetisuhtlusest, telefonivestlustest, viisakuse väljendamisest, ka mõne konkreetse nähtuse grammatiseerumisest.

Kui arvestada, et Oma Keele eelkäijaks oli Kodumurre ning **murretest ja murdeuurimisest** on alati palju rääkida olnud, siis on natuke üllatav murdekirjutiste vähesus. Karl Pajusalu artikkel „Veske ja Veski ehk kuhu küll kõik murded jäid” (2000/1) annab küll murdekirjutistele avalöögi ning meie teenekaim murdeuurija Mari Must jõudis enne lahkumist avaldada sissejuhatava kirjutise eesti murretest ja murdeuurimisest „Armas eesti emakeel” (2002/2), kuid algul loodetud

murdekirjutiste sarja pole järgnenud. Kirjutatud on värvi-, kala- ja murdenaabrite nimetustest, lõunaeesti ja võru keele vahekorra- ja antud ülevaade eesti murdekogumisest ja kogudest. Need kõik on head ja huvitavad lood, kuid sellest on kümne aasta kohta vähe. Vaja oleks rohkem teavet eri murrete kohta, näpunäiteid noorele murdehuvilisele ainestiku kogumiseks, ja mis peamine, huvi tekitamist omakandi keelega tegelemiseks. Üks murdekirjutis igas ajakirjanumbris poleks sugugi palju.

Keele ajalugu on ajakirjas esindatud paari vanemat kirjakeelt käsitleva kirjutise ning etümoloogiliste kirjutiste näol. Lugeja saab algteadmisi eesti keele esimestest kirjapanekutest ja kirjaviisidest ning vanadest eesti keele grammatikatest. Küllap pakuvad väga paljudele huvi etümoloogilised kirjutised. Põhikirjutaja on siin olnud Huno Rätsep, kes on tutvustanud sugulussõnade, loomanimetuste, arvsõnade ning *Eesti* ja *eestlane* päritolu. Veel on kirjutatud sõna *keel*, ajaühikuid märkivate sõnade, samuti sõnade *hansa*, *jaam*, *kauri*, *tee*, *vaksal* päritolust. Kahju, et Oma Keelde pole kirjutanud Udo Uiho, kes on juba aastaid usinasti toimetanud uuemate sõnade etümoloogia kallal. On käsitletud ka nimede päritolu: perekonnanimede ajalugu, eestlaste XX sajandi nimemoodi, kihelkonnanimede saamislugu jm. Lugejale on tutvustatud eesti keele instituudi kohanimearhiivi.

Keelekorralduse avalooks on Tiiu Ereli kirjutis „Mida tahab keelekorraldus” (2000/1). Põhimõttelist on hiljem veelgi. Pikemas artiklis „Sõnavõistlus andis uued sõnad” (2002/1) analüüsib T. Ereli 2002. aasta sõnavõistluse tulemusi ja esitab uudissõnade keelelise valiku seitse põhimõtet. Loodame, et ka tänavuse, seekord presidendi algatatud sõnavõistluse žürii märkab seda artiklit lugeda ning tulemuste hindamisel kasutada. Ajakiri tutvustab mõnevõrra ka teiste riikide (Leedu, Norra) keelekorraldust. Eriti huvitav peaks lugejaile olema Enn Veldi kirjutis inglise keelest kui normitud kirjakeelest (2001/1). Tutvustamist vääriks veel Soome, Läti ja nii mõnegi muu Euroopa riigi keelekorraldus, ikka sellepärast, et paremini mõista meie oma keelekorralduse vajadusi.

Keelenõuande rubriiki on suures osas täitnud eesti keele instituudi keelekorraldajad ja keelenõustajad, eriti Maire Raadik ja Argo Mund, kuid kirjutisi on mujaltki. Instituudi keelenõustajad on lähtunud enamasti sellest, mida neilt on keelenõuandes rohkem küsitud. Üheks põhiteemaks on olnud ortograafia. Rohkesti on kirjutisi kirjavahe- märkide ja nendega seostuva kohta. Väga põhjalik on nt M. Raadiku

ja A. Mundi kirjutis koma kasutamise kohta (2006/1). On käsitletud ka poolitamist, lühendamist, suurt ja väikest algustähte, häälikuortograafiat, võõrsõnade kirjutamist jms. Grammatika ja õigekeelsuse teemalises artiklites vaadeldakse *saama*-tuleviku kasutust, nominalisatsiooni ja nominaalstiili, *poolt*-tarindi kasutust, sõnamoodustuse probleeme, mitmusega liialdamist, pealkirjade käänamist jne. Mitmes kirjutises on taunitud ebamäärastunud tähendusega moesõnu, nagu *kaardistama*, *maastik*, *väljakutse*, *legendaarne*, sõna *arv* asendamist sõnaga *number* jms, on antud soovitusi inglise laenude kirjutamiseks või omasõnaga asendamiseks, samuti nimede kirjutamise juhiseid. Vähevõitu on käsitletud tekstihoolet. Paljud kirjutised, eriti sõnavarateemalised vajaksid avaldamist ka Oma Keelest hoopis suurema lugejaskonnaga ajalehes.

Rubriik „Keel koolis” ja mõned kooliteemalised kirjutised väljaspool seda sisaldavad praktilisi õpetusi õpilasele ja õpetajale: kuidas kasutada ÕSi, mida tuleb arvestada, et kirjand saaks keelelt ja stiililt hea, kuidas koostada keeletunnis tabeleid jne. On arutlust eesti keele riigieksami üle: kas kirjand või osaoskuste test ning kuidas vähendada subjektiivsust riigieksami hindamisel. Emakeeleõpetuse praegune peaideoloog ja uue ainekava autor Martin Ehala toonitab (2001/2), et emakeeleõpetuse eesmärgiks on väljendusoskuse arendamine, grammatika ja õigekeelsuse õpetamine pole eesmärk omaette, vaid selle oskuse kujundamise vahendeid. Keelestrateegiaga seostub ülevaade õpetajate ettepanekutest eesti keele õppe tõhustamiseks ja kirjutis positiivsete keelehoiakute kujundamisest identiteediarenduse kaudu.

Rubriigi „Eesti keel maailmas” kandvaks artiklikaks on Jüri Valge artikkel „Eesti keelest ja Hiina müürist” (2007/2), mis annab lühikese ülevaate eestlaste väljarändest eri aegadel ning eesti keele õpetamisest välismaal nii välisest koolides kui ka välismaa ülikoolides, s.o eesti keele akadeemilisest välisõppest. Tulevikus ootaks samadel teemadel kirjutisi eri maade kaupa ja ka väljaspool Eestit kõneldavate eesti keele variantide käsitlusi. Seni on juttu tehtud eesti keelest ja selle õpetamisest Ülem-Suetukis ning eesti keele õppest Ungari ülikoolides, keelepäevade ülevaadetega seoses pisut eesti keele olukorrast ja õpetamisest mõnel muul maal.

Ülevaadete rubriigis on kirjutatud eesti keele uurimisest ja/või õpetamisest Tartu ülikoolis, Tallinna pedagoogikaülikoolis, Võru instituudis ja Helsingi ülikoolis. Puudub aga ülevaatekirjutis eesti keele instituudist. On tutvustatud seltsi ja ühinguid: Emakeele Seltsi, Johannes Aaviku Seltsi, Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi (arusaamatul kombel

tervelt kolmel korral), Eesti Rakenduslingvistika Ühingut. On ülevaateid eesti keele päevadest kodu- ja välismaal. Ja üht-teist muudki.

Raamatututvustuste sarjas on vaadeldud peamiselt laiemat huvi pakkuvaid uusi raamatuid (ÕS, „Õpilase ÕS”, „Lause õigekeelsus”, „Eesti murded ja kohanimed”, „Estonian Language” jms), muud uued raamatud on esitatud ilmunud raamatute loetelus.

„**Personaalia**” rubriigis on tähtpäevadega seoses tutvustatud meie keeleteaduse suurkujusid Eduard Ahrensit, Ferdinand Johann Wiedemanni, Karl August Hermannit, Johannes Aavikut ja Julius Mägistet, samuti keele- ja koolimehi, keeleõpikute autoreid Johannes Valgmat ja Nikolai Remmelit ning Emakeele Seltsi auliiget, murdekogujat ja oma kodukandi keele ja kultuuri uurijat Eduard Leppikut.

Intervjueeritavateks on olnud Huno Rätsep, Mati Hint, Valdek Pall, Mari Must, Mati Erelt, Kazuto Matsumura, Jüri Valge, Viivi Maanso ja Ilse Lehiste.

Ajakirja toimetajad on oma tööd hästi teinud, seda nii sisu kui ka keele osas. Keele- ja trükivigu on liiga palju vaid 2008. aasta esimeses numbris, ehk on trükikotta kogemata sattunud vale, pooleldi toimetatud fail.

Kokkuvõttes võime oma ajakirjaga päris rahul olla. Nii mitmekülgsest harivat rahvale mõeldud keeleajakirja pole meil kunagi varem olnud. Muretses paneb ainult ajakirja väga väike levik. Ilmselt on peapõhjuseks reklaami puudumine. Olgu ajakiri nii hea kui tahes, kui tema olemasolust teavad vaid vähesed, pole talt suurt kasu. Ajakirja uue numbrilühitutvustusest Emakeele Seltsi kodulehel ei piisa. Tingimata tuleks ajakirja igat uut numbrit tutvustada raadio keelesaates, mida meil nüüd ju tervelt kaks tükki nädalas, samuti ajalehes (nagu Maire Raadik vahepeal Postimehes tegigi). Noortes lugejates huvi äratamiseks peaks paremini kasutama interneti võimalusi. Tulevikus tasuks kaaluda ajakirja artiklite paremiku väljaandmist ka raamatu(te)na.